

Kapitola 5: Vyřešíme jídlo

Budoucnost patří flexitariánům

Podle vědecké studie zveřejněné v časopisu *Science* zabírá chov dobytka 83 % zemědělské půdy na světě, a přitom vytváří jen 18 % světového přísunu kalorií. Je to proto, že většinu této půdy pokrývají pastviny, a dále jako krmivo skončí celá třetina potravin vypěstovaných na polích. Hospodářská zvířata v průměru přemění na maso a mléko jen asi desetinu energie, kterou přijmou ve své stravě. Zbylou energii spotřebuje jejich pohyb a trávení. Uvádí se například, že na vyprodukování 1 kg hovězího masa kráva sežere 30 kg potravy. Při produkci vajec nebo mléka se tento poměr zlepšil zhruba na 1 : 5. Pěstujeme tak obrovské množství potravin jen proto, abychom zvířata vykrmili, a navíc pastviny zabírají stále více země, která by mohla sloužit jiným účelům. Nevím, jak vám, ale mně se to nezdá jako obzvlášť moudrý způsob, jak si ve velkém obstarávat naši potravu.

Pokud nejste zrovna veganka či vegetarián, tak se možná trochu bojíte, co vám předložím dál. Ale nechápejte mě špatně – toto není žádná veganská ideologie. To jsou fakta o našem současném potravinovém systému a prostá matematika. Kdyby každý obyvatel Země jedl tolik masa a dalších živočišných produktů jako průměrný Čech, museli bychom zabrat polovinu veškeré zbývající půdy na naší planetě využitelné pro zemědělství, vykácet pralesy, spásat stepi a savany, vysušit další mokřady – a rozloučit se skoro se všemi rostlinnými a živočišnými druhy, které je dnes obývají. A kdyby každý jedl jako průměrný Američan, půda na Zemi by nám ani nestačila. Když jíme tolik masa, neumírají jen domácí zvířata, ale umírá také všechno ostatní. Živočišná produkce je hlavním viníkem úbytku suchozemských přírodních ekosystémů.

A teď pojďme k vlivu chovu hospodářských zvířat na klima. Živočišné produkty mají výrazně vyšší uhlíkovou (klimatickou) stopu než potraviny rostlinného původu a živočišná výroba se vším, co s ní souvisí, podle nových vědeckých studií vytváří nejméně 16,5 % vypouštěných skleníkových plynů na světě. Nejhorší je to v případě dobytka. Kromě emisí z výroby krmiva, odlesňování a rozkladu hnoje, které provází veškerou živočišnou výrobu, navíc přežvýkavci jako krávy nebo ovce při svém trávení tvoří v bachoru metan. I podle Organizace OSN pro výživu a zemědělství toto trávení přežvýkavců zodpovídá za zhruba 5 % globálních emisí. Když jsem se poprvé dozvěděl, že jen krkání a prdění krav, buvolů a ovcí má srovnatelně negativní vliv na klima jako kamionová, vlaková a autobusová doprava na celém světě dohromady, nechtěl jsem věřit svým uším. Je tomu ale tak a nejde o žádné veřejné tajemství. Nevycítám kravám, že přežvykují a tráví, ale člověk jich prostě na planetě chová příliš mnoho.

Obvyklý scénář budoucího vývoje světové ekonomiky bez výrazných změn (*business as usual*) předpovídá další nárůst živočišné výroby, jak se v zemích s nižší spotřebou masa a mléčných produktů budou snažit vyrovnat stravovacím návykům v bohatých zemích. Řada vědců upozorňuje, že pokud toto nastane, můžeme se rozloučit s našimi klimatickými cíli udržet globální oteplení do 1,5 °C i 2 °C. Ve skutečnosti se s nimi můžeme rozloučit, i když pouze setrváme u současného stavu. Pro dosažení klimatické neutrality do roku 2050 musíme dostat emise ze zemědělství téměř na nulu podobně jako v jiných sektorech. A proto potřebujeme snížit celkový objem živočišné výroby, nejenom snižovat emise pomocí dílčích inovací a efektivnějšího hospodaření na farmách.

Dnešní plány, jak dosáhnout čisté nuly, proto předkládají cíl snížit celosvětovou spotřebu masa a mléčných výrobků nejméně o čtvrtinu do roku 2030 a o polovinu do roku 2050. Vzhledem k tomu, že Česko má se svými 84 kg masa a 263 kg mléčných výrobků na osobu v roce 2020 zhruba dvojnásobnou spotřebu oproti celosvětovému průměru, měli bychom si pro nás upravit i tyto cíle: snížit spotřebu masa a mléčných výrobků na polovinu do roku 2030 a o tři čtvrtiny do roku 2050.

Daří se tyto cíle naplňovat? Nedaří, protože celosvětová spotřeba stále roste. Mírně roste dokonce i v Česku. V některých evropských zemích se ale trend už obrátil. Ve Velké Británii klesla spotřeba masa za poslední desetiletí o 17 % a nejvíce klesá spotřeba hovězího masa. Pokud ale chcete vidět „velkou transformaci stravování“ naživo, jeďte se podívat do sousedního Německa. Spotřeba masa i mléka je zde nyní nejnížší za několik posledních desetiletí – u masa „jen“ 55 kg na osobu v roce 2021. Hlavní motivací, proč jíst méně masa, je kromě ohledu na zdraví a životní podmínky zvířat právě také starost o klima. Tento pokles ještě zrychlil od roku 2018 – dnes se 10 % Němců označuje za vegany či vegetariány a 30 % za flexitariány, osoby, které sice maso jedí, ale jen občas. Nejvíce veganů a vegetariánů je v mladé generaci a jejich počet stále roste. Pod jejich tlakem se přizpůsobují například i univerzitní menzy, ty v Berlíně již nabízejí převážně veganské a vegetariánské menu. Pokud bude tento trend dále pokračovat, může Německo klimatických cílů v oblasti zemědělství a potravin snadno dosáhnout.

Budou stačit uvědomělí spotřebitelé?

Velká transformace v našem stravování se může odehrát pouze tehdy, pokud budou snadno dostupné alternativy k masu a mléčným výrobkům. Ne každý si je chce nebo umí sám vyvářet z obilnin, luštěnin a čerstvé zeleniny. V Německu a dalších zemích tak ruku v ruce se změnou stravovacích návyků roste také trh s rostlinnými produkty, které maso a mléčné výrobky mají připomínat: rostlinná mléka a jogurty nebo burgery a karbanátky. Méně masa díky tomu pro stále více lidí znamená nikoliv ochuzení, ale obohacení jejich jídelníčku. Jde o vytvoření nové kultury ve stravování doprovázené změnami v nabídce potravin.

Dobrovolná změna hnaná uvědomělými spotřebiteli a výrobci rostlinných produktů ale zdaleka nemusí stačit, protože bude příliš pomalá. (...) To vše prohlubuje skutečnost, že i ta klimaticky nejproblematictější živočišná výroba se neustále těší hojné podpoře pomocí dotací (u nás evropských i státních), což dále uměle snižuje ceny masa a mléčných výrobků. Tento systém potřebujeme změnit, aby se rostlinné produkty konečně i v obchodě staly jasně levnějšími než ty živočišné – tak jak je tomu ve skutečnosti. Potom je začne upřednostňovat mnohem více spotřebitelů.

Maso ze zkumavky

Jedno překvapivé řešení našich problémů s živočišnou výrobou by mohla přinést technologická inovace: maso ze zkumavky. Aby nedošlo k mýlce, na rozdíl od proteinových výrobků ze sóji a dalších rostlin, které lze považovat za *náhražky* masa, tady jde o *opravdové* maso. Vyrábí se odebráním buněk z vybraných zvířat a jejich kultivací a rozmnožováním v bioreaktoru. Někomu se to možná zdá nechutné. Doporučil bych mu, ať se zajde kouknout do drůbežárny, vepřína či na jatka, a jsem přesvědčen, že ještě rád tradiční masné výrobky vymění za novinku z laboratoře. Kultivované maso může být čistší, zdravější (bez zbytečných tuků) a hlavně může mít výrazně nižší negativní dopady na životní prostředí.

Prozatímní bariérou je cena výroby, ale ta bude klesat, jak se obor bude rozšiřovat a více investic půjde do výzkumu. Je jen otázkou času, kdy si kultivované maso běžně koupíme v obchodě. Prognózy naznačují, že do deseti, maximálně 20 let může být i mnohem levnější než maso z velkochovu, a díky tomu ho vytlačí z trhu. I když se leccos ještě může zvrtnout a přesné časové i cenové odhady dnes nelze udělat, může jít o naprosto přelomovou událost. „*Výrobek za výrobkem, které pochází z krávy, bude nahrazen kvalitnějšími, levnějšími a modernějšími alternativami... Průmyslový chov dobytka čeká bankrot. A veškerou další živočišnou výrobu postihne podobný osud...*“, předpovídá think tank RethinkX.

Místo masa návrat divoké přírody

Zkuste si představit, jak by mohl vypadat svět, ve kterém bychom zásadním způsobem omezili spotřebu masa a mléčných výrobků. Kompletní přechod na rostlinnou stravu by snížil globální potřebu zemědělské půdy o tři čtvrtiny. RethinkX vypočítal, že snížení živočišné produkce o 80–90 % by uvolnilo téměř čtvrtinu USA pro jiné využití. Podobné by to bylo v mnoha dalších zemích s rozšířenou živočišnou výrobou, včetně Česka.

Co bychom pak mohli dělat s uvolněnou krajinou! Obnova lesů nebo jiných původních ekosystémů by vyřešila nejenom náš problém se ztrátou biodiverzity, ale také vedla k ukládání uhlíku do nové biomasy a půdy v rozsahu, o jakém se nám ani nesnilo. Například Matthew Hayek s kolegy ve svém výzkumu publikovaném v *Nature Sustainability* vyčíslili, že tak rozsáhlá sekvestrace uhlíku by pohltila veškeré současné emise skleníkových plynů vypuštěné za šest až deset let. Globální změna jídelníčku se může stát jedním z klíčových příspěvků k uchování naší šance na stabilní klima.

S proměnou toho, co jíme, bychom mohli sprádat ty nejsmělejší plány na návrat pralesů a stepí, včetně velkých divokých býložravců i do srdce Evropy. Dokázali bychom nejenom s přehledem zabezpečit dostatek potravin pro všechny lidi na světě, ale také vrátit více než půlku souše přírodě. Chov hospodářských zvířat je promarněná příležitost – co všechno by mohlo růst a žít na místech dnešních pastvin pro dobytek a polí produkujících krmiva!

*Text pochází z knihy Petra Daniše *Klima je příležitost*. www.klimajeprilezitost.cz*